

SPECIALISTAS KRIMINALISTAS ÁVYKIO VIETOS APÞIÚROJE

(pagal specialistø kriminalistø apklausos rezultatus)

dr. Hendryk Malevski

Ateities 20, Lietuvos teisės akademija, 2057 Vilnius
Telefonas 77 56 51

Spaudai pateikta 1998 m. balandžio 14 d.

Santrauka

Straipsnis skirtas vienai iš svarbiausių nusikaltimų aiškinimo problemų - ávykio vietos apþiúrai ir specialisto kriminalisto dalyvavimo atliekant óá veiksmà klausimams. Tyrimas buvo atliktas remiantis specialistø kriminalistø apklausos rezultatais.

Buvo apklausti 105 pareigûnai, t.y. apie 40 proc. visø Vidaus reikalø ministerijos Kriminalistiniø ekspertiziø departamento darbuotojø. Apklausos rezultatai rodo, kad dauguma specialistø kriminalistø ávykio vietø apþiúrø lygá vertina vidutiniðkai ir tik treðdalis ágijusiųjø aukðtájá teisiná iðsilavinimà já vertina kaip þemà arba labai þemà.

Apklaustø pareigûnø nuomone, pagrindinës þemo ávykio vietø apþiúrø lygio prieþastys yra kriminalistikos technikos trûkumas, nepakankamas praktinis pasirengimas, blogas darbo organizavimas.

Apklaustieji pareigûnai ávykio vietos apþiúros problemas vertina vienpusiðkai, akcentuodami techninës apþiúros problemos aspektus ir nepakankamai vertina teisinius bei teorinius kriminalistinius klausimus.

Straipsnyje pateikti pasiûlymai, kaip pagerinti ávykio vietos apþiúrà ir veiksmingiau panaudoti specialisto kriminalisto þinias ir ágûdþius.

Pertvarkant teises institucijas, nemaþai dþmesio yra skiriama policijos ir ekspertiziø tarnyboms. Tiriant nusikaltimus, ypaç daug dþmesio skiriama įvykio vietų apþiúroms, nes apþiúrint įvykio vietas yra surandami, įtvirtinami svarbiausi pþdsakai ir daiktiniai įrodymai. Įvykio vietos apþiúros rezultatai dažniausiai priklauso nuo specialisto kriminalisto pasirengimo, norminiuose aktuose nustatytų jo teisių ir pareigų, turimos technikos.

Dar 1971 metais E. Palskys siûlè iðplèsti specialisto teises įvykio vietos apþiúroje. Jis nurodè, kad specialistas turètų atlikti visà techninį (turima omenyje techninį kriminalistinį) darbà, susijusį su pþdsakų ir kitų rûšių daiktinių įrodymų paieška, suradimu, fiksavimu ir paémimu [1].

Šiuolaikinėje literatūroje taip pat yra siûlymų iðplèsti specialistų funkcijas apþiúrint įvykio vietà. P. Pošiūnas, nurodydamas Vakarų Europos šalių - Vokietijos, Prancūzijos, Švedijos, Olandijos ir kitų šalių patirtį, siûlo, kad ir pas mus įvykio vietos apþiúras atliktų policijos komisariatų kriminalistai [2; 1; 3, 12]. Tokios pat nuomonës yra P. Ancelis ir D. Grigoloviçienè. Jie siûlo "suteikti teisę įvykio vietos apþiúrà atlikti policijos komisariatų specialistams ir ekspertams" [4, 78].

Daktaro disertacijoje apibendrinęs tardytojų ir kvotėjų apklausos rezultatus, P. Ancelis rašo: "Pusė apklaustųjų tardytojų ir kriminalinės policijos pareigūnų teigia, kad įvykio apžiūros kokybė labai pagerėtų, jeigu būtų suteikta teisė šio tardymo veiksmo dokumentus forminti ekspertui specialistui, tačiau šie respondentai abejoja, ar ekspertai suspės į visas aptarnaujamos zonos įvykių vietas, kai nusikaltimų nuolat daugėja" [5, 22-23].

Analizuojant specialistų vaidmenį ir reikšmę įvykio vietų apžiūrose, būtina pateikti specialistų skaičius ir užregistruotų nusikaltimų santykį (1 lentelė)¹.

1 lentelė. Nusikaltimų ir VRM kriminalistinės tarnybos darbuotojų skaičiaus santykis (1985-1997 m.)

Metai	Nusikaltimų skaičius	VRM kriminalistinės tarnybos darbuotojų skaičius	Nusikaltimų skaičius vienam VRM kriminalistinės tarnybos darbuotojui
1985	21 363	60	356
1986	20 628	63	327
1987	20 037	62	323
1988	21 337	61	350
1989	31 238	62	503
1990	37 056	87	426
1991	44 984	90	500
1992	56 615	202	280
1993	60 378	223	271
1994	58 634	225	261
1995	60 819	250	243
1996	68 053	260	262
1997	75 816	287	250

Kaip matome, nuo 1985 metų nusikaltimų skaičius padidėjo apie tris kartus, o Vidaus reikalų ministerijos Kriminalistinių ekspertizių departamento darbuotojų skaičius padidėjo daugiau kaip keturis kartus. Taigi matome pakankamai teigiamą kiekybinę tendenciją: Kriminalistinių ekspertizių departamento darbuotojų skaičius didėja šiek tiek greičiau, negu auga nusikalstamumas. Tai labai svarbu, nes technikos mokslo laimėjimai dažniausiai įdiegiami į teisėsaugos institucijų kasdieninę veiklą per kriminalistinę tarnybą.

Tačiau labai opi yra kadru parengimo problema. Antai 1985 metais kriminalistinėje tarnyboje daugiau kaip 2/3 darbuotojų turėjo aukštąjį išsilavinimą, o visi kiti buvo baigę Vidaus reikalų ministerijos specialiąsias vidurines mokyklas ir todėl turėjo neblogą kriminalistinę teorinę bei praktinę pasirengimą, o 1995 metais jau tik apie 40 proc. darbuotojų buvo įgiję aukštąjį išsilavinimą. Tarp jų yra nemažai žmonių, kurių specialybės su kriminalistika visiškai nesusijusios (mokytojai, žemės ūkio specialistai ir t.t.). Kiti asmenys turi labai skirtingo lygio ir sričių išsilavinimą (tarp jų yra nemažai darbuotojų, baigusiu tik vidurines mokyklas).

1985 metais daugiau kaip 2/3 visų darbuotojų darbo stažas kriminalistinėje tarnyboje buvo didesnis negu 3 metai, o 1995 metais tokių darbuotojų buvo vos 1/4. Pagrindinė tokios padėties priežastis yra labai staigus šios tarnybos išaugimas: 1992 metais etatų skaičius padidėjo daugiau kaip du kartus. Be to, 1970-1980 metais kriminalistinė tarnyba buvo viena iš stabiliausių - kadru kaita joje buvo minimali. Dabar dėl daugelio priežasčių, tarp jų ir materialinių, kadru kaita gana didelė. 1996-1997 metais padėtis dar nebuvo nusistovėjusi. Pavyzdžiui, 1996-1997 metais iš kriminalistinės tarnybos įvairiais pagrindais buvo atleistas 31 darbuotojas.

¹ Straipsnyje analizuojami tik VRM Kriminalistinių ekspertizių departamento darbuotojų įvykio vietų apžiūrų rezultatai, nes kitų įstaigų darbuotojai apžiūrose, kur dalyvavo specialistai, sudaro vos kelis procentus.

Lietuvoje nėra specializuotos mokymo įstaigos, rengiančios specialistus kriminalistus, nėra ir vienodos valstybinės ekspertų kriminalistų rengimo koncepcijos. Šiuo metu Vidaus reikalų ministerijos kriminalistinių ekspertizių tarnybai specialistai rengiami šio departamento struktūrose (pagal specialią programą) arba Lietuvos teisės akademijoje, dalyvaujant Kriminalistinių ekspertizių departamento specialistams. Tai penkių savaičių pirminiai kursai, kurių metu mokoma, kaip atlikti įvykio vietos apžiūras, daktiloskopinių ir nešaunamųjų ginklų tyrimą. Kursai baigiami egzaminais. Juos išlaikiusieji gauna teisę dirbti savarankiškai, taip pat dalyvauti apžiūrint įvykio vietas. Dar vyksta specializuoti kursai Lietuvos teisės akademijos stacionaro studentams, kurie gali studijuoti laisvai pasirenkamus dalykus - trasologinę ekspertizę, balistinę ekspertizę arba įvykio vietos apžiūros problemas.

Nors yra daug rimtų specialistų rengimo problemų, bet matome ir teigiamų tendencijų. Šiuo metu jau dauguma kriminalistinės tarnybos darbuotojų turi teisę ne tik dalyvauti įvykio vietos apžiūrose, bet ir atlikti ekspertizes, didėja jų atliktų tyrimų bei apžiūrų skaičius. 1997 metais jau tik keli procentai ekspertų ir technikų neturėjo teisės savarankiškai apžiūrėti įvykio vietą ir tik apie 10 proc. neturėjo nė vieno leidimo atlikti ekspertizę. Apskritai Lietuvos teisės akademija pajėgi Vidaus reikalų ministerijos užsakymu rengti specializuotą technikų kriminalistų (ekspertų) grupę. Tam yra visos būtinos mokslinės, metodinės ir techninės sąlygos.

Specialistų kriminalistų išsimokslinimas, profesinis pasirengimas ypač svarbus atliekant įvykio vietos apžiūrą. Norint patikrinti kai kurias hipotezes, 1994-1995 metais buvo apklausta apie 40 proc. darbuotojų, t.y. 105 Kriminalistinių ekspertizių departamento pareigūnai.

Tyrimo metu buvo numatyta susipažinti su subjektyviais įvykio vietos apžiūrų praktinių problemų vertinimais ir specialisto kriminalisto bei kvotėjo (tardytojo) vaidmeniu atliekant tardomąjį veiksma. Šiam tyrimui buvo parengtas specialus eksperto apklausos lapas, kuriame buvo klausimų apie asmenį ir apie įvairias įvykio vietos apžiūros problemas.

Tarp specialių šito tyrimo uždavinių galime nurodyti klausimus apie specialisto statuso pakeitimą apžiūrint įvykio vietą, įvykio vietos apžiūrų vertinimo problemas, nepakankamą įvykio vietos apžiūros veiksmingumą ir pan.

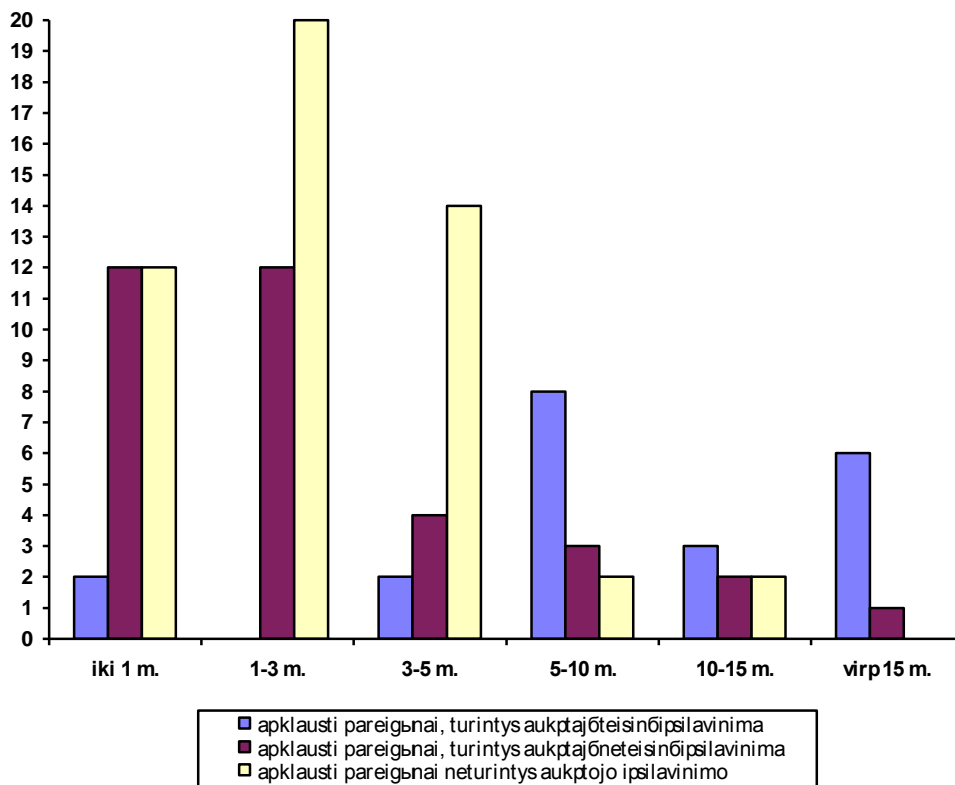
55 apklaustieji buvo baigę aukštąjį mokslą (iš jų 21 asmuo - aukštąjį teisinį išsilavinimą) ir 50 apklaustųjų buvo baigę įvairias aukštesniasias (iš jų 7 asmenys - Vidaus reikalų ministerijos sistemos specialiąsias mokyklas, Lietuvos teisės akademijos (anksčiau Policijos akademijos) I pakopą arba mokėsi aukštesiose arba aukštesniosiose mokyklose). Reikia pažymėti, kad apklaustųjų pareigūnų išsilavinimo cenzas yra šiek tiek didesnis negu visos Vidaus reikalų ministerijos kriminalistinės tarnybos, kur darbuotojų, turinčių aukštąjį išsilavinimą, yra tik apie 40 proc. Ši nedidelė disproporcija atsirado dėl to, kad anketas pirmiausia užpildė vadovaujantys bei turintys didesnę patirtį pareigūnai, t.y. skyrių ir poskyrių viršininkai bei vyr. ekspertai.

Tarp apklaustųjų 57 asmenys buvo iki 30 metų, 33 asmenys - nuo 30 iki 40 metų, 11 asmenų - nuo 40 iki 50 metų ir 4 asmenys - vyresni kaip 50 metų.

Iš apklaustųjų 58 asmenų darbo stažas buvo iki 3 metų, o 47 - daugiau kaip 3 metai. Taigi 45 proc. apklaustųjų pareigūnų turėjo didesnę negu 3 metų darbo stažą. Šis rodiklis beveik du kartus didesnis negu Kriminalistinių ekspertizių departamente¹. Todėl analizuojant šias anketas, reikia turėti omenyje, kad pateikti atsakymai pirmiausia rodo labiau patyrusių ir turinčių aukštesnį išsilavinimo cenzą kriminalistinės tarnybos pareigūnų požiūrį.

---

¹ 1995 metų duomenimis, tik 1/4 Kriminalistinių ekspertizių departamento darbuotojų darbo stažas buvo didesnis nei 3 metai.

1 diagrama. Apklaustų pareigūnų išsilavinimas ir darbo stažas VRM kriminalistinėje tarnyboje

Iš pateiktos diagramos matome, kad daugelis pareigūnų, turinčių aukštąjį teisinį išsilavinimą, dirba kriminalistinėje tarnyboje daugiau kaip 5 metų. Jie sudaro 81 proc. visų apklaustų pareigūnų, turinčių aukštąjį išsilavinimą. Daugelis pareigūnų, turinčių aukštąjį neteisinį išsilavinimą, dirba kriminalistinėje tarnyboje iki 3 metų. Jie sudaro daugiau kaip 70 proc. visų šios kategorijos apklaustų pareigūnų. Dauguma pareigūnų, neturinčių aukštojo išsilavinimo, dirba kriminalistinėje tarnyboje iki 5 metų. Jie sudaro 92 proc. visų šios kategorijos apklaustų pareigūnų.

Pateikti skaičiai turėtų kelti nerimą dėl bendro kriminalistinės tarnybos išsilavinimo cenzo mažėjimo ir ypač dėl to, kad į Kriminalistinių ekspertizių departamentą priimama vis mažiau teisininkų. Tačiau reikia pažymėti, kad padėtis laikui bėgant turi pagerėti, nes 54 proc. apklaustųjų buvo jaunesni nei 30 metų (apskritai kriminalistinėje tarnyboje šis rodiklis yra dar didesnis).

Pateiktų anketų duomenimis, įvykio vietų apžiūrų pareigūnai per metus atlikdavo:

iki 10	4 (3,8 proc.)
nuo 10 iki 20	5 (4,8)
nuo 20 iki 30	5 (4,8)
nuo 30 iki 50	12(11,4)
nuo 50 iki 100	17(16,2)
nuo 100 iki 200	33(31,4)
daugiau kaip 200	17(16,2)
neatlikdavo	3 (9,8)
nenurodyta	9 (8,6).

Mūsų duomenimis, statistiniam Kriminalistinių ekspertizių departamento darbuotojui 1994-1995 metais per metus tekdavo apžiūrėti apie 90 įvykio vietų.

Apklausoje metu Kriminalistinių ekspertizių departamento pareigūnai turėjo įvertinti įvykio vietų apžiūrų lygį, nurodyti priežastis, dėl kurių apžiūros būna neveiksmingos; nurodyti, ar įmanoma geriau atlikti įvykio vietos apžiūrą dabartinėmis sąlygomis ir ko tam reikia. Pareigūnai turėjo atsakyti į klausimus, kokios specialisto ir kvotėjo (tardytojo) funkcijos bei uždaviniai apžiūrint įvykio vietą.

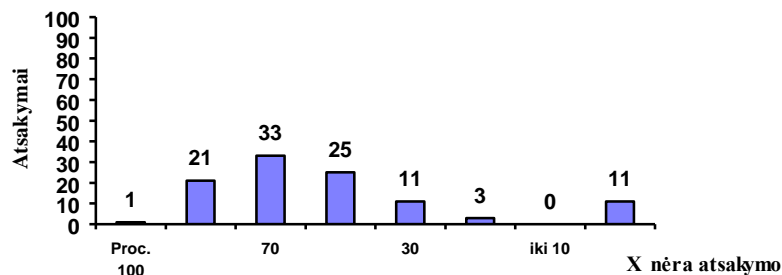
Apklausoje lape pareigūnams buvo pasiūlyti 5 atsakymai į klausimą "Kaip Jūs vertinate įvykio vietų apžiūrų lygį?" - labai aukštas, aukštas, vidutinis, žemas ir labai žemas.

Kad įvykio vietos apžiūros lygis yra labai aukštas, buvo gautas vienas atsakymas, kad jis yra labai žemas, mano 2 respondentai, 7 pareigūnai neatsakė į šį klausimą, 6 apklaustieji mano, kad apžiūrų lygis yra aukštas, o 12 mano, kad jis yra žemas. Dauguma mano, kad įvykio vietų apžiūrų lygis yra vidutinis. Tokius atsakymus pateikė 77 asmenys, arba beveik 3/4 apklaustųjų.

Reikia pažymėti, kad įvykio vietų apžiūrų lygį kaip vidutinį įvertino 88 proc. apklaustųjų asmenų, neturinčių aukštojo išsilavinimo. Įvykio vietų apžiūrų lygį kaip vidutinį įvertino tik 61 proc. apklaustųjų, turinčių aukštąjį išsilavinimą. Asmenys, įgiję aukštąjį neteisinį išsilavinimą, optimistiškiau vertina apžiūrų lygį. 5 atsakymai buvo, kad apžiūrų lygis yra aukštas, t.y. taip mano kas septintas pareigūnas, turintis aukštąjį neteisinį išsilavinimą. Tarp teisininkų nėra "optimistų": atvirkščiai, 8 iš jų teigia, kad įvykio vietų apžiūrų lygis yra žemas arba labai žemas. Tai sudaro 38 proc. apklaustųjų, įgijusių aukštąjį teisinį išsilavinimą.

Su šiuo klausimu glaudžiai susiję klausimai apie bendrą apžiūrų dalyvaujant specialistams kriminalistams veiksmingumą (t.y. kai apžiūros metu yra randami ir paimami kokie nors pėdsakai)¹ ir subjektyvūs savo atliktų apžiūrų įvertinimai.

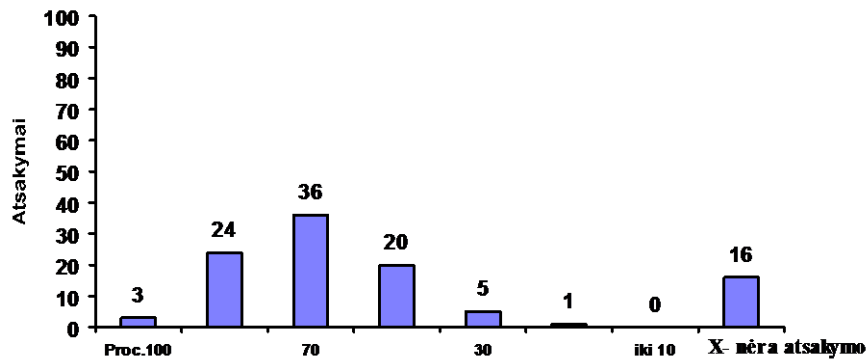
Į klausimą "Koks, Jūsų nuomone, yra įvykio vietų apžiūrų dalyvaujant specialistui kriminalistui veiksmingumas (t.y. kai randami kokie nors pėdsakai)?" buvo pasiūlyti tokie atsakymai: 100 proc.; 90; 70; 50; 30; 20; 10 proc. Pateikti atsakymai pavaizduoti 2 diagramoje.

2 diagrama. Įvykio vietų apžiūrų dalyvaujant specialistui kriminalistui veiksmingumas

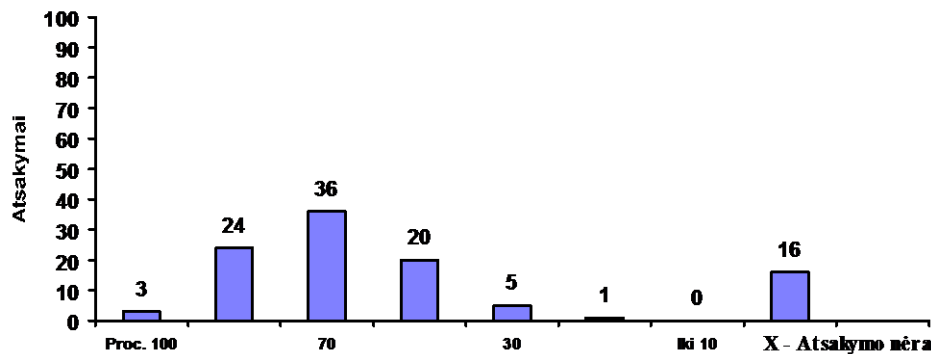
Iš pateiktos diagramos matome, kad daugelis apklaustųjų pareigūnų teisingai nurodo bendrą apžiūrų veiksmingumą. 1991-1995 metais šis rodiklis buvo 71-73 proc. Kita vertus, asmeninį apžiūrų veiksmingumą dalis apklaustųjų vertina geriau (žr. 3 diagramą) negu bendrą jų lygį.

¹ Mes suprantame, kad pateiktas apžiūros efektyvumo apibūdinimas yra nevisapusiškas, paviršutiniškas ir, be abejo, kritikuotinas, bet objektyviai registruoti galime tik materialius pėdsakus.

3 diagrama. Asmeninis įvykio vietų apžiūrų efektyvumas

Iš pateiktos anketos matome, kad kriminalistinės tarnybos darbuotojai labai kritiškai vertina įvykio vietos apžiūras, kuriose nedalyvavo specialistas kriminalistas. Apklaustųjų nuomone, tokios apžiūros labai neveiksmingos (žr. 4 diagramą).

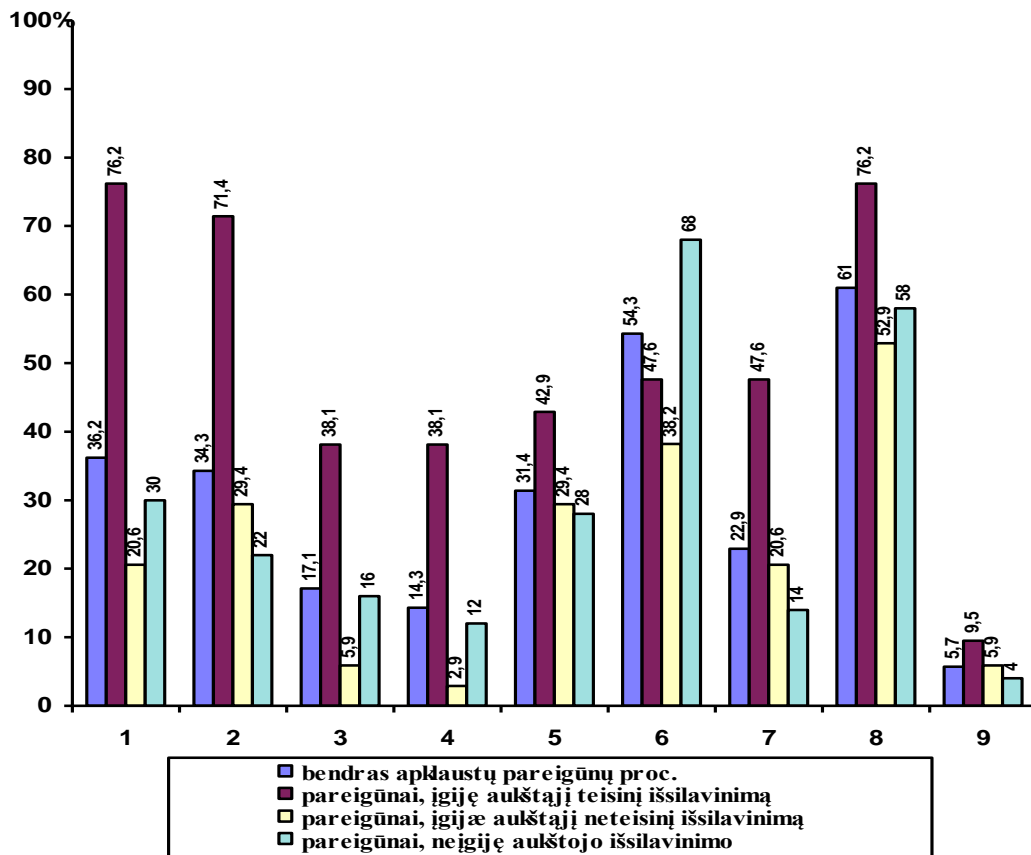

4 diagrama. Įvykio vietų apžiūrų, kuriose nedalyvavo specialistas kriminalistas, efektyvumas

Vienas iš pagrindinių anketos klausimų buvo toks: "Jeigu, Jūsų nuomone, įvykio vietų apžiūrų lygis nepakankamai aukštas ir jos neveiksmingos, tai to priežastys yra:"

- 1) nepakankamas teorinis kvotėjų, tardytojų parengimas. Šią priežastį nurodė 38 apklaustieji (36,2 proc.); iš jų 76,2 proc. - turintys aukštąjį teisinį, 20,6 - turintys aukštąjį neteisinį ir 30,0 proc. - turintys kitokį išsilavinimą;
- 2) nepakankamas praktinis kvotėjų, tardytojų parengimas - 36 (34,3 proc.); atitinkamai 71,4 proc., 29,4 ir 22 proc.;
- 3) įvykio vietų apžiūros yra atliekamos be tardytojo - 18 (17,1 proc.); 38,1 proc., 5,9 ir 16 proc.;
- 4) įvykio vietų apžiūros yra atliekamos be specialisto kriminalisto - 15 (14,3 proc.); 38,1 proc., 2,9 ir 12 proc.;
- 5) įvykio vietos apžiūros atliekamos praėjus tam tikram laikui - 33 (31,4 proc.); 42,9 proc., 29,4 ir 28 proc.;
- 6) neapsaugoma įvykio vieta iki tardymo operatyvinės grupės atvykimo - 57 (54,3 proc.); atitinkamai 47,6 proc., 38,2 ir 68 proc. atsakymų skirtingo išsilavinimo grupėse;
- 7) tardymo operatyvinės grupės darbuotojai nepakankamai bendradarbiauja įvykio vietoje - 24 (22,9 proc.); atitinkamai 47,6 proc., 20,6 ir 14 proc. atsakymų;
- 8) trūksta kriminalistikos technikos - 64 (61 proc.); 76,2 proc., 52,9 ir 58 proc.;

9) šešis kartus buvo nurodytos kitos priežastys. Septyni apklaustieji visi neatsakė į šį klausimą (žr. 5 diagramą).

5 diagrama. Nepakankamo įvykio vietų apžiūrų lygio priežastys

Į klausimą „Ar galima mūsų sąlygomis (su turima technika, specialistais ir t.t.) iš esmės pagerinti įvykio vietų apžiūras?“ buvo gauti 55 (52,4 proc.) teigiami, 23 (21,9 proc.) neigiami atsakymai ir 27 (25,7 proc.) pareigūnai neatsakė į šį klausimą.

Į klausimą „Jeigu, Jūsų nuomone, specialistai kriminalistai įvykio vietose dirba nepakankamai kokybiškai ir veiksmingai, tai to priežastys yra“ apklaustieji atsakė taip:

- 1) silpnas teorinis specialistų kriminalistų parengimas. Šią priežastį nurodė 25 apklaustieji (23,8 proc.). Turintieji aukštąjį teisinį išsilavinimą, šią priežastį nurodė 11 kartų (52,4 proc.), turintieji aukštąjį neteisinį išsilavinimą - 3 kartus (8,8 proc.), o asmenys, neturintys aukštojo išsilavinimo, - 11 kartų;
- 2) nerodo iniciatyvos - 20 (19,0 proc.); atitinkamai 4,8 proc., 23,5 ir 22,0 proc.;
- 3) specialistas neišmano įvykio vietos apžiūros taktikos - 7 (6,7 proc.); 23,8 proc., 2,9;
- 4) specialistas apžiūros metu ieško tik vienos ar kelių rūšių pėdsakų - 28 (26,7 proc.); 52,4 proc., 23,5 ir 18,0 proc.;
- 5) kvotėjas, tardytojas, kaip tardymo operatyvinės grupės vadovas, gana pasyvus - 18 (17,1 proc.); 33,3 proc., 8,8 ir 16 proc.;
- 6) silpnas praktinis specialistų kriminalistų parengimas - 37 (35,2 proc.); 61,9 proc., 23,5 ir 32 proc.;
- 7) trūksta technikos priemonių - 40 (38,1 proc.); 42,9 proc., 32,4 ir 36,0 proc.;
- 8) specialistui trūksta žinių, kokie kvotėjo, tardytojo uždaviniai atliekant įvykio vietos apžiūrą, - 12 (11,4 proc.). Šias priežastis nurodė 28,6 proc. apklaustųjų, turinčių aukštąjį teisinį, ir 12,0 proc. neturinčių aukštojo išsilavinimo. Pareigūnai, turintys aukštąjį neteisinį išsilavinimą, šių priežasčių nenurodė nė karto;

- 9) specialistas nesuinteresuotas galutiniais apžiūros rezultatais - 8 (7,6 proc.); 9,5 proc., 14,7 ir 2,0 proc.;
- 10) blogai organizuotas specialistų kriminalistų darbas - 33 (31,4 proc.); 38,1 proc., 14,7 ir 38,0 proc.;
- 11) kitos priežastys - 5 (4,8 proc.); 4,8 proc., 8,8 ir 2,0 proc.

Į šį klausimą neatsakė 9 (26,5 proc.) pareigūnai, turintys aukštąjį neteisinį išsilavinimą ir 5 (10,0 proc.) - neturintys aukštojo išsilavinimo. Į jį atsakė visi pareigūnai, turintys aukštąjį teisinį išsilavinimą.

Buvo ir klausimas, koks specialisto kriminalisto vaidmuo apžiūrint įvykio vietą. Į šį klausimą buvo pasiūlyti trys atsakymai:

- 1) dabartinė padėtis normali, nieko keisti nebūtina - taip atsakė 21 apklaustasis (20,0 proc.);
- 2) reikia suteikti tardytojui ar kvotėjui didesnes teises, o specialistas kriminalistas turi būti tik jų techninis padėjėjas - 7 (6,7 proc.);
- 3) reikia suteikti specialistui kriminalistui autonomiją apžiūrint įvykio vietą - 54 (51,4 proc.).

Be to, į šį klausimą 23 (21,9 proc.) apklaustieji neatsakė.

Apklauskos lape kriminalistinės tarnybos pareigūnai turėjo atsakyti į klausimus, kokios tiesioginės specialisto kriminalisto ir kvotėjo (tardytojo) užduotys.

Į klausimą "Kokias užduotis turi tiesiogiai spręsti specialistas kriminalistas įvykio vietoje?" buvo pateikta 10 atsakymų. Dažniausi buvo tokie atsakymai:

- surasti, išryškinti bei technikos priemonėmis ir metodais užfiksuoti įvairius pėdsakus - 82, t.y. 78,1 proc. visų apklaustųjų;
- fotografuoti ir daryti įvykio vietos vaizdo įrašą - 73 (69,5 proc.);
- supakuoti pėdsakus ir kitus objektus - 73 (69,5 proc.);
- nustatyti konkrečias kriminalistikos technikos priemones ir metodus ieškant, fiksuojant ir paimant tam tikrų rūšių pėdsakus - 69 (65,7 proc.);
- konsultuoti kvotėją (tardytoją), kokias kriminalistikos priemones panaudoti apžiūroje - 52 (49,5 proc.);
- iškelti įvykio mechanizmo versijas - 48 (45,7 proc.);
- atlikti pėdsakų pirmuosius tyrimus įvykio vietoje - 44 (41,9 proc.);
- nustatyti apžiūros atlikimo tvarką ir eiliškumą - 42 (40,0 proc.);
- atlikti kitus (papildomus) techninius darbus kvotėjo (tardytojo) nurodymu - 36 (34,3 proc.).

Keturiose anketose į šį klausimą atsakymų nebuvo.

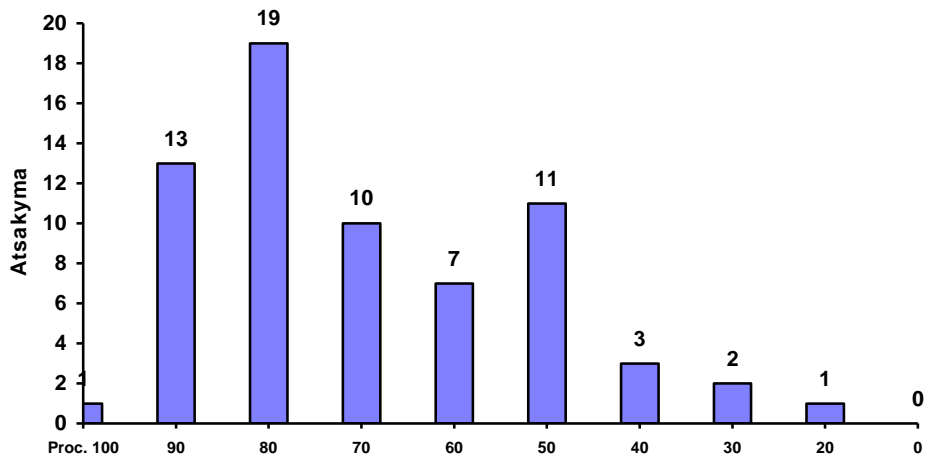
Į klausimą "Kokius uždavinius turi tiesiogiai spręsti kvotėjas (tardytojas) įvykio vietos apžiūros metu?" apklaustieji atsakė taip:

- paruošti ir organizuoti įvykio vietos apžiūrą - 70 (66,7 proc.);
- braižyti planus, schemas - 67 (63,8 proc.);
- organizuoti nusikaltėlio persekiojimą "karštomis pėdomis" - 66 (62,9 proc.);
- iškelti potencialaus nusikaltėlio versijas įvykio vietoje - 64 (60,9 proc.);
- iškelti įvykio mechanizmo versijas - 52 (49,5 proc.);
- nustatyti įvykio vietos apžiūros būdą bei ribas - 29 (27,6 proc.);
- ieškoti, fiksuoti bei paimti pėdsakus bei daiktinius įrodymus - 14 (13,3 proc.);
- fotografuoti, filmuoti įvykio vietoje - 13 (12,4 proc.);
- supakuoti daiktinius įrodymus - 13 (12,4 proc.);
- nustatyti konkrečias kriminalistikos technikos priemones bei metodus pėdsakams surasti, užfiksuoti bei paimti - 7 (6,7 proc.);
- atlikti pirminį pėdsakų tyrimą įvykio vietoje - 2 (1,9 proc.);
- kitos užduotys - 3 (2,6 proc.).

16, arba 15,2 proc., apklaustųjų į šį klausimą neatsakė.

Į klausimą "Kaip dažnai įvykio vietų apžiūrose paimami tam tikros rūšies pėdsakai?" atsakė tik 66 apklaustieji (62,9 proc.). Atsakymai į šį klausimą rodo, kad rankų pėdsakai yra paimami 70-90 proc. visų apžiūrų (taip teigė 43 apklaustieji). Atsakymai pavaizduoti 6 diagramoje.

6 diagrama. Rankų pėdsakų paėmimo įvykio vietų apžiūrose dažnumas

Rankų pėdsakai yra paimami apie 40 proc. įvykio vietų apžiūrų, kai dalyvauja specialistas kriminalistas. Anketose šis rodiklis yra daug didesnis ir sudaro apie 70-80 proc.

Bet, analizuodami anketos rezultatus, turime nepamiršti, kad į šį klausimą atsakė tik labiausiai patyrę specialistai. Šis rodiklis gali būti būdingas patyrusiems kriminalistinės tarnybos pareigūnams.

Panašūs atsakymai buvo vertinant kitų rūšių pėdsakų paėmimo įvykio vietų apžiūrose dažnumą.

Labai svarbus buvo anketos klausimas "Ką, Jūsų nuomone, reikia padaryti siekiant pagerinti įvykio vietų apžiūrų kokybę ir veiksmingumą?" Respondentai turėjo įrašyti savo siūlymus.

Į šį klausimą buvo pateikta daugiau kaip dvidešimt atsakymų. Daugelis mano, kad pirmiausia reikėtų geriau aprūpinti kriminalistikos technikos priemonėmis. Keliolika apklaustųjų mano, kad geriau reikėtų organizuoti įvykio vietos apžiūras (jos apsauga, išvykimas laiku, transportas ir pan.), gerinti specialistų kriminalistų rengimą, taip pat kelti kvalifikaciją bei materialiai skatinti darbuotojus.

Kiti atsakymai buvo pateikiami po keletą kartų (pavyzdžiui, sustiprinti kontrolę, glaudžiau bendradarbiauti, sukomplektuoti nuolat veikiančias operatyvines grupes ir pan.). Tik vieną kartą, atsakant į šį klausimą, buvo nurodyta, kad įvykio vietų apžiūroms gerinti būtina specialioji kriminalistikos literatūra.

Apibendrinus Kriminalistinių ekspertizių departamento specialistų apklausos rezultatus, galima padaryti keletą išvadų dėl įvykio vietos apžiūros ir specialistų dalyvavimo atliekant šį tardomąjį veiksma.

Išvados

Taigi apklaustų Kriminalistinių ekspertizių departamento specialistų kriminalistų nuomonė yra tokia:

1. Bendras įvykio vietų apžiūrų lygis yra vertinamas kaip vidutinis (tokios nuomonės yra beveik 3/4 apklaustųjų). Tokios nuomonės laikosi 88 proc. pareigūnų, neturinčių aukštojo išsilavinimo, 61,8 - turinčių aukštąjį neteisinį išsilavinimą, ir tik 57,1 proc. - turinčių aukštąjį teisinį išsilavinimą. Kritiškiausiai įvykio vietų apžiūrų lygį vertina pareigūnai, turintys aukštąjį

teisinį išsilavinimą. 38,1 proc. šios kategorijos specialistų įvykio vietų apžiūrų lygį vertina kaip žemą ar labai žemą.

2. Kritiškiausiai įvykio vietos apžiūros problemas vertina pareigūnai, turintys aukštąjį teisinį išsilavinimą. Ne tokie kritiški buvo pareigūnai, turintys aukštąjį neteisinį išsilavinimą.

3. Dauguma apklaustųjų teisingai nurodė bendrą apžiūrų dalyvaujant specialistui kriminalistui veiksmingumą (t.y. kai surandami ir paimami pėdsakai). Čia subjektyvus apžiūrų vertinimas sutapo su objektyvia informacija.

4. Labai kritiškai buvo įvertintos įvykio vietų apžiūros, kai nedalyvauja specialistas kriminalistas. Absoliuti apklaustųjų dauguma nurodė, kad tik 10-20 proc. tokių apžiūrų yra surandami ir paimami kokie nors pėdsakai.

5. Daugelis apklaustųjų mano, kad kriminalistikos technikos trūkumas - pagrindinė nepakankamai aukšto įvykio vietų apžiūrų lygio priežastis. Tokios nuomonės yra daugiau kaip 60 proc. visų apklaustųjų pareigūnų.

Mūsų manymu, pernelyg daug dėmesio yra skiriama įvykio vietos apsaugai iki operatyvinės grupės atvykimo. Daugiau kaip 50 proc. apklaustųjų nurodė tai kaip vieną įvykio vietos apžiūros žemo lygio priežasčių. Kita vertus, tik 15 kartų tarp priežasčių, dėl kurių įvykio vietos apžiūros lygis yra žemas, buvo nurodytas jos atlikimas be specialisto kriminalisto. Bet atsakant į kitą klausimą, įvykio vietų apžiūrų lygis, kai nedalyvauja specialistas kriminalistas, vertinamas kaip daug kartų žemesnis, negu kai jis dalyvauja.

6. Vertinant specialistų kriminalistų nepakankamai kokybišką ir veiksmingą darbą įvykio vietoje, dažniausiai to priežastimi buvo nurodomas kriminalistikos technikos trūkumas (38,1 proc.), blogas praktinis specialistų kriminalistų parengimas (35,2 proc.), nepatenkinamas specialistų kriminalistų darbo organizavimas (31,4 proc.). Kitos priežastys buvo nurodomos daug rečiau.

Daugiau kaip pusė apklaustųjų (52,4 proc.) pažymėjo, kad dabartinėmis sąlygomis galima iš esmės pagerinti įvykio vietų apžiūras. 21,9 proc. pareigūnų neigiamai atsakė į šį klausimą, o 25,7 proc. apklaustųjų į šį klausimą neatsakė.

8. Daugiau kaip pusė apklaustųjų pareigūnų (51,4 proc.) mano, kad reikia padidinti specialisto kriminalisto teises ir funkcijas įvykio vietos apžiūroje. 20 proc. mano, kad padėties nereikia keisti. 21,9 proc. apklaustųjų neatsakė į šį klausimą. Tik 6,7 proc. pareigūnų mano, kad reikia didinti kvotėjo, tardytojo teises įvykio vietos apžiūroje, o specialistas kriminalistas turi būti tik kvotėjo (tardytojo) techninis padėjėjas.

Apibendrinant Kriminalistinių ekspertizių departamento specialistų apklausos rezultatus, mūsų manymu, galima teigti, kad įvykio vietos apžiūros problemas pareigūnai vertina ir išėities ieško vienpusiškai. Apklaustieji daugiausia akcentuoja technines apžiūros problemas ir visai pamiršta teisinius bei teorinius kriminalistinius aspektus. Iš esmės nekalbama ir apie taktinius kriminalistinius klausimus. Šito tyrimo rezultatai rodo, kad kriminalistinėje tarnyboje didėja teisinis neraštingumas, todėl specialistai kriminalistai neretai nesuvokia įvykio vietos apžiūros reikšmės bei savo vaidmens (funkcijų, teisių ir pareigų) atliekant šį tardymo veiksmą. Mūsų manymu, sprendžiant kitus tarnybos uždavinius, būtina pagerinti ir teisinio parengimo lygį.

Žinoma, būtina pagerinti ir techninį kriminalistinį bei taktinį kriminalistinį specialistų kriminalistų parengimą, nes nuo to pirmiausia priklauso ir įvykio vietų apžiūrų veiksmingumas.

Teikia vilties apklaustųjų įsitikinimas, kad įmanoma iš esmės pagerinti įvykio vietos apžiūros praktiką ir kad būtina padidinti specialistų teises ir funkcijas apžiūrint įvykio vietą. Toks daugumos jaunų apklaustųjų nusiteikimas teikia vilties, kad šie pareigūnai rūpinsis savo tobulėjimu ir kvalifikacijos kėlimu.

Mūsų ir kitų mokslininkų atliktų tyrimų rezultatai rodo tam tikras įvykio vietų apžiūrų tendencijas ir specialisto vaidmens atliekant šį veiksmą raidos etapus¹.

Anksčiau, iki 1961 metų, tarybiniame baudžiamajame procese buvo numatyta tik viena specialiųjų žinių panaudojimo forma - ekspertizė. Nors specialistas dalyvaudavo apžiūrint įvykio vietas, bet Baudžiamojo proceso kodekse nebuvo tokios procesinės figūros, nebuvo

¹ Plačiau apie tai rašė daug mokslininkų: E. Palskys [1], P. Pošiūnas [3], H. Malevski [9] ir kt.

reglamentuotos ir jo funkcijos, teisės bei pareigos. Anų laikų teisės literatūroje buvo skirtingų nuomonių, kaip įveikti šią problemą.

Pavyzdžiui, R. Rachunovas kategoriškai teigė, kad specialiosios žinios gali būti panaudotos parengtiniame tardyme ir teisme tik atliekant ekspertizę [6, 140-143]. Kitos nuomonės buvo daugelis kriminalistų ir procesualistų, kurie teigė, kad prireikus atsakyti į tam tikrus techninius klausimus, konsultuoti tardytojus, gali būti kviečiami tam tikros srities žinovai - specialistai [7, 33-34; 8, 47]. Bet ir jie akcentavo, kad tai yra techninė, jokių procesinių padarinių neturinti pagalba.

Vėliau, priėmus naują Baudžiamojo proceso kodeksą, jau minimas specialistas ir procesiškai užfiksuota specialiųjų žinių panaudojimo forma. Nors Baudžiamojo proceso kodekse ir buvo paminėtas specialisto institutas, bet ten nebuvo nurodytos jo teisės ir pareigos, nebuvo nustatyta jo kompetencija ir t.t. Tik 1967 metais Lietuvos baudžiamojo proceso kodekse buvo įtvirtintos specialisto teisės ir pareigos atliekant tardymo veiksmus. Apie tai išsamiai rašė E. Palskys [1, 123-127].

Iki 1991 metų specialistų funkcijos įstatyme iš esmės nebuvo pakeistos. Tik Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 metų gruodžio 10 d. įstatyme Nr. I-2078 pirmą kartą numatyta specialisto teisė tirti įvykio vietą ir kitus objektus, kai tam būtinos specialiosios žinios (BPK 84² str.). Tai buvo labai reikšmingas žingsnis - specialisto išvada buvo pripažinta savarankišku įrodymu (BPK 74 str.).

Liko tik vienas žingsnis, kad būtų įteisintas įvykio vietos tyrimas ir pripažinta jo metu gautų rezultatų savarankiška procesinė reikšmė. Iš esmės tai jau tik formalus reikalas, nes įstatymas pripažįsta specialisto išvados, kurią jis gali pateikti tardymo metu, reikšmę. Ir, kaip rašo P. Pošiūnas, "jeigu apžiūroje dalyvauja specialistas, tai praktiškai jis ir daro apžiūrą, o tardytojas (kvotėjas) tik fiksuoja įvykio vietos, patalpų, daiktų ir dokumentų apžiūros rezultatus. Ir tai suprantama, kadangi, norint gerai atlikti apžiūrą, reikia turėti mokslinių ir techninių žinių surasti, įtvirtinti, paimti įrodymus ir prireikus atlikti jų preliminarų tyrimą bei kvalifikuotai juos aprašyti apžiūros protokole. Atliekant apžiūrą, dažnai reikia fotografuoti, daryti vaizdo ir garso įrašus, gaminti pėdsakų atliejas, atspaudus ir kt. Visa tai gali atlikti tik asmuo, turintis specialų kriminalistinį techninį pasirengimą" [2, 7].

Mūsų pasiūlytos idėjos iš esmės sutampa su P. Pošiūno mintimis. Jis teigia, kad "Dabar Kriminalistinių ekspertizių departamentas ir jo padaliniai turi kvalifikuotų specialistų, galinčių gerai atlikti įvykio vietos apžiūras ir surinkti, įtvirtinti, paimti ir prireikus atlikti preliminarų įrodymų tyrimą (pabraukta H. M.). Todėl artimiausiu laiku reikėtų numatyti, kad įvykio vietos, vietovės, patalpų, daiktų ir dokumentų apžiūrą atlieka kriminalistas technikas, o prireikus ją atlikti gali tardytojas, dalyvaujant kriminalistui technikui arba ekspertui. Padarius tokius pakeitimus, būtų pradėta spręsti dabar pati sudėtingiausia parengtinio tyrimo problema, nes dažnai apžiūros atliekamos nekokybiškai, mažai surandama daiktinių įrodymų ir pėdsakų, neatliekami preliminarūs jų tyrimai, nepaimami surasti daiktiniai įrodymai ir pėdsakai, neatliekamas jų ekspertinis tyrimas, prastai ruošiami medžiaga ekspertizei, apskritai reikiamai neištiriama įvykio vieta (pabraukta H. M.) ir dėl to neretai neatskleidžiami nusikaltimai" [2, 8].

Atlikti teisėsaugos institucijų pareigūnų nuomonės tyrimai, kriminalistikos ir baudžiamojo proceso mokslininkų įvykio vietos apžiūros problemų įvertinimai leidžia teigti, kad teisinė visuomenė yra psichologiškai pasirengusi pripažinti, kad įvykio vietos apžiūras ar tyrimus gali ir turi atlikti specialistai kriminalistai be kvotėjų ir tardytojų. Tai reikėtų žengti pagrįstą ir lemiamą žingsnį reformuojant nusikaltimų tyrimo procesą. Tačiau pastebimos ir abejonės, ar Kriminalistinių ekspertizių departamentas sugebės praktiškai įgyvendinti tą neįlengvą uždavinį.

Sutikdami su išsakytomis praktikų (kvotėjų, tardytojų ir kriminalinės policijos pareigūnų) abejonėmis ir netgi daug kritiškiau vertindami realų kriminalistinės tarnybos darbuotojų profesinį lygį, galime teigti, kad įvykio vietų apžiūros ir tyrimai būtų gerokai veiksmingesni, jeigu jas atliktų Kriminalistinių ekspertizių departamento pareigūnai. Suprantama, tam reikėtų padidinti šios tarnybos darbuotojų skaičių, atitinkamai juos parengti, aprūpinti šiuolaikine kriminalistikos technika ir t.t.

Dėl sudėtingos valstybės ekonominės padėties, reformą galima įgyvendinti etapais.

Pirmajame etape iš esmės reikėtų tik patobulinti dabartinę padėtį. Kaip jau anksčiau rašėme, tam reikia įstatymiškai įtvirtinti apžiūrų lygius: paprasta apžiūra; kvalifikuota apžiūra; įvykio vietos tyrimas.

Toks apžiūrų suskirstymas pereinamuoju laikotarpiu padėtų pagerinti įvykio vietų apžiūras be didesnių išlaidų. Tam reikia įstatymiškai užfiksuoti kvotos ir kriminalinės policijos darbuotojų pareigas ir atsakomybę už apžiūrą be specialisto. Savaiame aišku, kad tam reikia ne tik teisinės, bet ir materialinės bei metodinės bazės. Bet, mūsų manymu, įsigyti pakankamą skaičių nesudėtingų kriminalistikos rinkinių komplektų klasikiniams pėdsakams (rankų, kojų, įsilaužimo įrankių) užfiksuoti ir paimti tikrai galima.

Iš esmės per gana trumpą laiką policijos komisariatuose būtų galima apmokyti ir kvotėjus bei kriminalinės policijos pareigūnus. Šį darbą būtų galima pavesti Kriminalistinių ekspertizių departamento darbuotojams.

Taigi sudėtingiausia problema lieka tam tikrų psichologinių stereotipų įveikimas.

Įveikus šias problemas, būtų galima apžiūrėti daugelį įvykio vietų ir surasti, užfiksuoti bei paimti nemažai įvairių pėdsakų bei kitų kriminalistinių objektų ir taip sudaryti palankias sąlygas šiems nusikaltimams iširti.

Faktiškai tokioms apžiūroms yra beveik visos organizacinės prielaidos. Tokios apžiūros turi būti atliekamos, o kai kur ir yra atliekamos, tiriant nesudėtingus, nesunkius ir akivaizdžius nusikaltimus. Tik dabar tai dažniausiai daroma formaliai: nenaudojama kriminalistikos technika, dažniausiai nieko nerandama ir nieko nepaimama.

Tokią apžiūrą atliekantis pareigūnas turi jausti atsakomybę už jos rezultatus. Jis turi žinoti, kad jo bus paklausta, kas surasta ir paimta įvykio vietoje, o jeigu nieko nesurasta, tai kodėl.

Kvalifikuota apžiūra - tai apžiūra, kurioje dalyvauja specialistas, iš esmės atsakantis už jos atlikimo eigą, rezultatus ir įforminimą. Tokioje apžiūroje dalyvaujantis kvotėjas ar tardytojas gali kelti specialistui bendrus uždavinius, turi susipažinti su apžiūros eiga ir rezultatais, tuo pat metu organizuoti tam tikras priemones nusikaltimui išaiškinti ir nusikaltėliui sulaikyti.

Įvykio vietos tyrimą atlieka specialistas kriminalistas ar specialistų grupė, kuriai vadovauja specialistas kriminalistas. Įvykio vietos tyrimas atliekamas tiriant sunkiausius nusikaltimus. Tuo pačiu metu kaip ir įvykio vietos tyrimas gali būti atliekama taktinė operacija nusikaltėliams nustatyti ir sulaikyti. Taktinei operacijai vadovauja atsakingi policijos pareigūnai.

Antrajame etape, kai bus parengta pakankamai naujų Kriminalistinių ekspertizių departamento specialistų, sukurta tam techninė bazė, visas įvykio vietas galės apžiūrinėti šios tarnybos pareigūnai. Ir praktiškai tada liks tik kvalifikuota įvykio vietos apžiūra ir įvykio vietos tyrimas.

Mūsų manymu, įvykio vietos tyrimas - tai naujo lygio procesinis veiksmas, kurio metu yra įgyvendinamos ne tik įvirtinamojo, bet ir tiriamojo pobūdžio užduotys. Kartu su įvykio vietos tyrimu gali būti atliekama taktinė operacija, turint tikslą nustatyti įtariamuosius arba kitas svarbias bylos aplinkybes.

Įvykio vietos tyrimas - tai savarankiškas procesinis veiksmas įvykio vietoje stengiantis ekspertiniais metodais operatyviai iširti atskirus pėdsakus, jų visumą ar įvykio situaciją, turint tikslą nustatyti įvykio mechanizmą ar kitas svarbias įvykio tyrimo aplinkybes bei pateikti patikimą informaciją.

LITERATŪRA

1. **Пальскис Е. Б.** Фиксация вещественных доказательств (методические, процессуальные и криминалистические проблемы): Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук. – М., 1971.
2. **Pošiūnas P.** Lietuvos teismo ekspertizės instituto veiklos apžvalga ir perspektyvos// Kriminalistikos ir teismo ekspertizės problemos: Mokslo darbų rinkinys. - V., 1996.

3. **Pošiūnas P.** Kriminalistikos perspektyvos teisinės sistemos reformos kontekste // Justicija. - Nr. 6. - 1996.
4. **Ancelis P., Grigolovičienė D.** Tardymo institucijų raidos bruožai Lietuvoje ir jų reorganizavimo problemos // Kriminalinė justicija: LPA mokslo darbai. – T. 2. - V., 1994.
5. **Ancelis P.** Išteisminio nusikaltimų tyrimo procesinės ir organizacinės problemos (Lyginamosios teisėtyros studija): Daktaro disertacija. - V., 1996.
6. **Рахунов Р.** Теория и практика экспертизы в советском уголовном процессе. – М., 1950.
7. **Винберг А. И.** Основные принципы криминалистической экспертизы. – М., 1949.
8. **Терзиев Н. В.** Процессуальное положение специалиста, участвующего в судебном осмотре места преступления // Социалистическая законность. – 1954. № 11.
9. **Malevski H.** Įvykio vietos apžiūra ir įvykio vietos tyrimas: naujos kriminalistinės koncepcijos modelis: Daktaro disertacija. - V., 1997.
10. **Palskys E.** Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso įstatymų raida 1990-1994 metais // Kriminalinė justicija: LPA mokslo darbai. - T. 4. - V., 1995.

***A Criminalist in the Crime Scene Investigation
(on the Results of the Criminalists' Survey)***

Dr. H. Malevski

Law Academy of Lithuania

SUMMARY

The article deals with one of the most important problems of crime detection - inspection of crime scenes and the role of a specialist of criminalistics in it. The research was carried out on the results of the survey of specialists of criminalistics.

For the research, 105 officials have been interviewed, it makes about 40 percent of all

employees of the Department of Forensic Expertise of the Ministry of the Internal Affairs. The survey results show that the majority of the criminalists think that the level of crime scene inspection is of a satisfactory level, and only one third of the specialists having higher legal education consider it being of a low or very low level.

To the mind of interviewed officials, the causes of low level of crime scene inspection are insufficient provision of forensic equipment, unsatisfactory practical preparation, poor organization of work.

The interviewed officials assess the problems connected with crime scene inspection from one point of view, emphasizing the technical aspects of the inspection and not taking into consideration legal or theoretical points of criminalistics.

In the article, suggestions how to improve the inspection of crime scene and use the criminalists knowledge and skills in a more effective way are given.

